

МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ОЧИМА СТАРШОКЛАСНИКІВ

заведений / Т.С. Панина, Л.Н. Вавилова; под ред. Т.С. Паниной. – [2-е изд., стер.]. – М.: Издательский центр “Академия”, 2006. – 176 с.

5. Чобітько М.Г. Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: Теоретико-методологічний аспект: моногр. / М.Г. Чобітько / МОН України; АПН України; Ін-т пед. і психол. проф. освіти. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 560 с.

6. Свистун В.І. Підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності:

Монографія / В.І. Свистун. – К.: Науково-методичний центр аграрної освіти, 2006. – 343 с.

7. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина. – [2-е изд., стер.]. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002. – 368 с.

8. Загвязинский В.И. Теория обучения: современная интерпретация: учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. завед.] / Владимир Ильич Загвязинский. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015

УДК 37.01.37.048.4:37.011

Тетяна Близнюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ОЧИМА СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті здійснено спробу проаналізувати пріоритетні якості особистості сучасного педагога, на якого повинна орієнтуватися шкільна молодь. Автор представляє результати дослідження, які відображають ставлення старшокласників до педагогічного фаху.

Ключові слова: професія вчителя, старшокласники, професійно-важливі якості, педагогічна діяльність, специфіка педагогічної діяльності.

Рис. 1. Літ. 4.

Татьяна Близнюк, кандидат педагогических наук, доцент
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

МОДЕЛЬ ЛИЧНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА ГЛАЗАМИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

В статье сделана попытка проанализировать приоритетные качества личности современного педагога, на которого должна ориентироваться школьная молодежь. Автор представляет результаты исследования, отражающие отношение старшеклассников к педагогической деятельности.

Ключевые слова: профессия учителя, старшеклассники, профессионально важные качества, педагогическая деятельность, специфика педагогической деятельности.

Tetyana Blyznyuk, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of Precarpathian National University

MODEL OF MODERN TEACHER'S PERSONALITY AS SEEN BY HIGH SCHOOL STUDENTS

The article attempts to analyze priority features of personality of the modern teacher, who should be the role-model for school youth. The author presents the results of studies that reflect the attitude of high school students to teachers and teaching profession.

Keywords: teaching profession, high school students, professional and important qualities, teaching activity, specifics of educational activities.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні, реформування та модернізація системи освіти, зокрема вищої школи, у контексті європейської інтеграції та приєднання до Болонського процесу – усе це сприяє оновленню ринку освітніх послуг та ринку праці, які перебувають у тісному взаємозв'язку. Погоджуємося з тим, що сьогодні соціальний статус педагога в Україні залишається високим, проте реальна

престижність цієї професії досягла критичної межі. Особливого значення в цьому процесі набуває якісна підготовка майбутніх фахівців задля забезпечення їхньої конкурентоздатності на ринку праці. Безперечно, чим раніше починати підготовку до майбутньої професійної діяльності, тим міцнішими будуть отримані знання й навички, мотивація до неперервного професійного удосконалення. Тому з огляду на вищесказане зазначена у назві статті тема є надзвичайно актуальною для сьогодення.

Мета статті – проаналізувати й охарактеризувати вимоги сьогодення до професії вчителя; з'ясувати ставлення старшокласників, які належали до типу “людина-людина” (295 старшокласників: 187 осіб – учні міських шкіл і 108 – сільських шкіл), до педагогічного фаху на основі експериментального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми підготовки до професійної педагогічної діяльності розкрито в працях В. Будака, Г. Кіт, Т. Котик, О. Мельника, М. Сметанського, М. Тименка, Б. Федоришина, В. Шахова, О. Шестопалюка, В. Штифурак та ін. Науковці відзначають, що формування професійних якостей особистості пов'язано із здійсненням нею професійно зорієнтованих видів діяльності.

Виклад основного матеріалу. Зразок особистості сучасного педагога, на якого повинна орієнтуватися шкільна молодь має непереоціненне значення. Педагогічна професія завжди висувала специфічні вимоги до її носіїв, серед яких основними вважаємо професійну компетентність і педагогічну культуру. Сучасного вчителя, як суб'єкта педагогічної діяльності, носія культури педагогічної взаємодії, характеризують: цілеспрямованість, активність, саморегулятивність; педагогічна самосвідомість; індивідуально-психологічні якості, що визначають його відповідність педагогічній діяльності; комплекс педагогічних здібностей; педагогічна спрямованість, адекватність самооцінки, рівня домагань, емпатія, емоційна гнучкість, добросовісність, висока моральність тощо.

Перелік зазначених професійно-важливих властивостей, якостей і характеристик особистості педагога можна продовжувати, поряд з діловими і психологічними властивостями. Поряд існує чимало властивостей і якостей морально-етичного характеру. Так, серед них необхідними вважаємо дотримання основних категорій етики і понять моральної свідомості, природи, специфіки і функцій моралі, моральних принципів і норм, професійної етики вчителя і правил етикету.

Теоретичну і практичну готовність вчителя до здійснення педагогічної діяльності засвідчують такі педагогічні уміння та здібності, як аналітичні, прогностичні, комунікативні, організаторські, мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні та інші [2].

Наголосимо, що саме комунікативні та організаторські здібності є пріоритетними серед перелічених характеристик. Вони тісно пов'язані між собою, від них залежить встановлення

педагогічно доцільних взаємин учителя з учнями, їх батьками, педагогічним колективом та громадськістю. Уважаємо, що вміння педагогічного спілкування можна віднести до найголовніших у професійній діяльності вчителя. Організаторський досвід педагога забезпечує залучення школярів до різних видів діяльності та організацію її в колективі, що перетворює його з об'єкта на суб'єкт виховання. Такі здібності спрямовані на формування морально-ціннісних установок і наукового світогляду вихованців, прищеплення їм стійкого інтересу до навчальної діяльності та науки, виробництва і професійної діяльності, що відповідає їхнім особистим нахилам, здібностям і можливостям; організацію спільної творчої діяльності, що має на меті розвиток соціально значимих якостей особистості.

Конфліктна компетентність сучасного вчителя (знання природи, структури, класифікації і способів розв'язання конфлікту) є ще однією необхідною ознакою професіоналізму сучасного педагога. Він повинен пам'ятати, що максимальний виховний ефект досягається лише при відкритій позиції педагогічного спілкування.

За своєю поведінкою вчитель повинен приваблювати до себе вихованість, освіченість, компетентність, культурою поведінки і педагогічного спілкування, він має бути зразком для наслідування, орієнтиром для тих учнів, які у майбутньому прагнуть обрати педагогічну професію.

Розкриті й охарактеризовані нами сучасні вимоги до професій вчителя мають складну основу для формування у старшокласників уявлень про фах педагога. Для того, щоб з'ясувати наскільки учні старших класів обізнані зі специфікою та особливостями учительської роботи нам вкрай важливо було виявити такі ідеї сучасних учнів.

У психолого-педагогічній науці авторитет вчителя розглядається як інтегральна характеристика його професійного, педагогічного та особистого місця в колективі, яка виявляється у ході взаємин з учнями, їх батьками, колегами та впливає на успішність навчально-виховного процесу, це визнання за вчителем права на прийняття відповідального рішення, яке заслуговує повної довіри. Авторитетний вчитель викликає у багатьох учнів бажання брати з нього приклад. Учні запозичують його судження, ставлення до праці і до оточуючих, навіть особливості його поведінки. Такий педагог стає також фактором виховання учнівського колективу і кожного окремого учня. Повага до вчителя формується при достатньо високому рівні

розвитку трьох типів педагогічних умінь: наочних (наукові знання); комунікативних і організаторських (знання про своїх учнів і колег); гностичних (знання самого себе та уміння коректувати власну поведінку) [1].

На нашу думку, у період демократизації освіти за відсутності чіткої моделі розвитку країни неможливо виробити стандартизовану модель учителя школи. Відтак зараз майже кожний навчально-виховний комплекс має свою концепцію формування особистості педагога, відповідно до якої й створює модель зразкового вчителя.

В окреслених умовах оновлення навчально-виховного процесу змінюється й зміст педагогічної діяльності, а значить, і традиційна роль учителя як транслятора, передавача знань. Він набуває нової функції – організатора й керівника спільного з учнем пошуку життєво важливої інформації та шляхів розв'язання особистісних проблем. Основним засобом такої взаємодії є різні види спілкування задля моральної міжособистісної взаємодії вчителя та учня [4, 200 – 201].

Зважаючи на це, випускникові, що орієнтується на професію вчителя, необхідно опанувати вміння правильно оцінювати себе й інших, розуміти емоційний стан партнера зі спілкування, здатність обирати доцільний комунікативний інструментарій та оптимальний спосіб комунікативної поведінки. Оскільки педагогічна професія здійснюється в комунікативній діяльності з метою формування комунікативної культури, спеціальними засобами діяльності є мова і мовлення.

Складність і специфіка педагогічної діяльності не повною мірою усвідомлюється старшокласниками. Причиною цьому ми вбачаємо недостатню поінформованість учнів старших класів про педагогічний фах та його особливості [3, 20 – 21].

На основі підсумків тестування за ДДО для участі в наступних етапах експерименту були відібрані ті старшокласники, які належали до типу “людина-людина” (295 старшокласників: 187 осіб – учні міських шкіл і 108 – сільських шкіл), тобто із задатками до педагогічної діяльності. Для з'ясування безпосереднього ставлення старшокласників до професії педагога ми запропонували їм оцінити такі твердження:

- 1) учитель допомагає зробити наше життя цілеспрямованим, знайти гідне місце в суспільстві;
- 2) людина може виховати себе сама, для цього не потрібні вчителі;
- 3) найкраща нагорода за педагогічну працю – це любов дітей;

4) слово – найважливіший педагогічний інструмент;

5) широка ерудиція і культурний світогляд учителів-предметників не обов'язкові, потрібно добре знати конкретну наукову дисципліну;

6) учителям важливо недопустити виникнення конфліктів; розв'язувати їх повинен досвідчений психолог;

7) у країні створено всі умови для здобуття освіти й подальшої самоосвіти вчителя.

Результати опитування засвідчили, що більшість учнів нашої вибірки (55,6%) вважали, що вчителі сприяють досягненню успіху в житті, але лише за умови гуманного ставлення до учнів, широти власних інтересів. Тобто старшокласники підходили до особи вчителя як важливого чинника їхнього особистісного розвитку.

У розгляді другого твердження ті старшокласники, які стверджували, що людина може виховати себе сама (56,1%), все-таки вважали, що вчитель відіграє важливу роль у вихованні дітей саме молодшого й середнього шкільного віку, а в старшому віці учні повинні керувати своїми вчинками самі й нести за них відповідальність. Відтак значна кількість старшокласників (43,9%) підтвердила, що певна частина світогляду особистості формується під впливом педагогів, що свідчить про їхню вагомую роль у становленні суспільних відношень.

З третім твердженням більшість учнів (67,4%) погодилася, вважаючи, що любов дітей і є найкращою нагородою вчителів за його працю. Розглядаючи наступне твердження, старшокласники (57,8%) констатували, що вміння грамотно висловлюватися, володіти стратегією мовленнєвого впливу – важливі педагогічні здібності. Незначна частина десятикласників (42,2%) висловили інше: слово вчителя іноді “вбиває”. За такого підходу ми дійшли висновку, що відсутність педагогічного такту в учителів учні вважають чи не основною негативною рисою даної професії.

Аналізуючи результати п'ятого твердження зазначимо: більшість старшокласників (57,8%) вважають, що широка ерудиція, володіння високою культурою поведінки й досконале знання свого основного предмета є невід'ємними компонентами професіограми сучасного педагога. Отже, до вчительського фаху учні старших класів висували високі вимоги, що відображають поставлені завдання суспільством загалом.

Думки респондентів у висловлюваннях щодо твердження “Учителів важливо не допустити виникнення конфліктів; розв'язувати конфлікти повинен досвідчений психолог” не були

МОДЕЛЬ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ОЧИМА СТАРШОКЛАСНИКІВ

одностайними. Більшість осіб (61,0%) акцентували, що конфлікти між учнями має допомагати подолати саме вчитель, оскільки він краще знає своїх учнів, ніж шкільний психолог. Утім певна частина школярів (39,0%) наголошувала, що в скрутних ситуаціях вони майже не звертаються до педагогів за підтримкою, а покладаються на власні здібності у вирішенні конфліктів.

Оцінювання учнями твердження “У країні створено всі умови для здобуття освіти й подальшої самоосвіти вчителя” засвідчило чітке розмежування думок. Менше половини старшокласників (31,0%) стверджували, що сьогодні держава створює всі умови для освіти й самовдосконалення вчителя. Водночас 69,0% осіб були переконані, що педагог на даний час не має належних умов для освіти й самореалізації, зокрема, стосовно використання сучасних інформаційних технологій, не здатний дати відповіді на всі запитання учнів через брак джерел такої інформації. Тобто респонденти розуміють становище сучасного вчителя, звикли до нього і вважають це нормальним явищем.

Нами було з’ясовано, який образ педагога склався в уяві сучасного старшокласника, що в ньому є позитивного й негативного. Процедураю контент-аналізу було передбачено три напрями опису професійного портрета: зміст діяльності, особистісні якості вчителя, негативні чинники професійної діяльності (рис. 1.).

Як засвідчують результати (рис. 1.), істотними ознаками змісту діяльності вчителя, на думку десятикласників, є такі: “намагається зробити учнів кращими” (92,2%), “багато спілкується”

(77,6%), “несе добро” (60,0%), “навчає невідомого” (55,6%), “державна робота” (47,1%), “багато читає” (46,4%), “важлива для країни діяльність” (43,1%), “творчий характер роботи” (42,0%), що засвідчує позитивне ставлення школяра до цієї професії.

Майже третина респондентів визнала в професії вчителя за суттєвий недолік таку ознаку, як “перевіряє багато зошитів” (32,9%). Незначна частина осіб негативно поставилася до цього фаху через те, що вчитель “не має часу на себе” (16,3%).

Отже, значне число старшокласників акцентували увагу лише на двох негативних аспектах професії: “перевіряє багато зошитів” і “не має часу на себе”. Серед якісних ознак особистості вчителя найчастіше називали такі: “добра людина” (86,1%), “любить дітей” (81,7%), “наполегливий” (81,7%), “працьовитий” (80,3%), “фанат своєї справи” (62,7%), “інтелектуал” (62,4%), “талановитий” (60,0%), “допитливий” (52,9%), “дуже жвавий” (43,1%). Натомість відзначені й такі думки стосовно вчителя “зануда” (39,0%), “заучка” (24,7%), “бідний” (15,3%).

Слід зазначити, що у відповідях кожного зі старшокласників були окреслені як позитивні, так і негативні риси образу вчителя. Свої уявлення вони формували не лише під впливом реального життя у школі, а, як з’ясувалось, завдяки інтерв’юванню, під впливом засобів масової інформації, переважно кіно. Серед чинників, що не сприяють вибору професії педагога, більшість учнів називала низьку зарплату (54,6%) та її неprestижність (18,6%); певна частина респондентів (26,8%) утруднилася з відповіддю на це запитання.

Рис. 1. Образ учителя в уяві сучасного старшокласника

Отже, ціннісне ставлення десятикласників до професії вчителя та його особистості є переважно позитивним, хоча не позбавлене наївності й романтизму, а увявлення про особистість педагога – більш реалістичне, оскільки старшокласники спілкуються з різними вчителями щодня. Однак позитивний підхід до цього нівелюється під час необхідності обирати професію через неадекватне оцінювання її з боку суспільства та держави.

Крім того, на сучасному етапі розвитку держави внаслідок фактичної інтеграції в європейський простір перелік нових, краще оплачуваних професій значно розширився. На ринку праці з'явилися ті, що також дають змогу реалізувати здібності і творчий потенціал молоді, який не може не позначитися на зниженні популярності професії вчителя під час профорієнтації старшокласників.

Висновки. Таким чином, ці та інші результати здійсненого теоретичного дослідження дали нам змогу прийти до висновку про необхідність виховання у старшокласників готовності до вибору професії вчителя.

Отже, якщо навести загальний перелік якостей учителя, які найбільше цінують чи відкидають сучасні учні, то до пріоритетних відносяться: загальна ерудованість, широке коло інтересів, захопленість предметом викладання і досконале його знання, володіння методиками викладання, інтерес до особистості учня, повага, терпеливість, розуміння, доброзичливість, справедливості тощо; а до числа протилежних – низький рівень культури викладання, невміння пояснювати, фальш, приниження гідності, агресивність, егоїзм.

Тому у процесі навчання та виховання ми стверджуємо пріоритет особистості учня. Між учителем та старшокласником встановлюються як ділові, так і міжособистісні стосунки. Саме в педагогічній взаємодії кожен із них знаходить умови для власного особистісного зростання. Таким чином, специфіка професійної діяльності сучасного вчителя визначається (насамперед учнями старшої школи) такими аспектами, як: здійснення наукових досліджень, аналіз вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду, пошук нових форм і методів навчально-виховної роботи, вивчення індивідуальних особливостей учнів, планування власної педагогічної діяльності та прогнозування її результатів, організація педагогічної діяльності, мобілізація учнівського колективу.

1. Педагогіка: підручник [для студентів педагогічних інститутів та університетів] / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: "Вища школа", 1986. – 544 с.

2. Скульський Р.П. Учитися быть учителем / Скульський Р.П. – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.

3. Скульський Р.П. Дидактико методична підготовка майбутніх учителів / Р.П. Скульський // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – 2002. – Вип. VII. – С. 18 – 24.

4. Скульський Р.П. Вивчення пріоритетних цінностей молоді та їх урахування в процесі виховання майбутніх учителів / Р.П. Скульський // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. / за заг. ред. О.В. Сухомлинської, ред. П.Р. Ігнатенка, Р.П. Скульського, упор. О.М. Павліченка. – К., 1997. – С. 200 – 202.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015

“Бо життя безупинно і невблаганно іде на мене, як хвиля на берег. Не тільки власне, а і чуже. А врешті – хіба я знаю, де кінчається власне життя, а чуже починається? Я чую, як чуже існування входить в моє, мов повітря крізь вікна і двері, як води притоків у річку. Я не можу розминутись з людиною. Я не можу бути, самотнім. Признаюсь – заздрю планетам: вони мають свої орбіти, і ніщо не стає їм на їхній дорозі. Шоді як на своїй я скрізь і завжди стрічаю людину”.

Михайло Коцюбинський
письменник прозаїк драматург

